

Мисечко О. Матис М. Раннє вивчення іноземної мови у вітчизняній і зарубіжній шкільній практиці : Історія, досвід, "вічні" проблеми [Текст] / О. Мисечко, М. Матис // Іноземні мови в навчальних закладах : Науково-методичний журнал. - 2005. - N4. - С. 95-103

Ольга Мисечко
канд. пед. наук, доцент, докторант
Житомирський державний університет
Мирослава Матис
студентка факультету іноземних мов
Житомирський державний університет

РАННЄ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

Раннє навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку іноземної мови періодично стає предметом практикування, обговорення і дослідження протягом вже не одного століття. Ще на початку XVIII ст., у період зародження в Російській імперії моди на західноєвропейські мови, у родинах аристократії для навчання дітей німецької і французької мов запрошувалися гувернери та гувернантки - як правило, іноземці. Перед ними ставилося завдання навчити дітей зразкової вимови, володіння вишуканою розмовною і письмовою мовою. Для дітей і гувернантки в будинку відводилася окрема територія, де власне проходило все життя дитини і де вона могла порозумітися з гувернанткою тільки іноземною мовою. Дитину усіляко намагалися ізолювати від використання рідної мови – таким чином штучно створювалася атмосфера перебування в іншомовному середовищі. Спілкування з носієм мови вважалося найбільш природнім способом вивчення іноземної мови. А володіння однією чи кількома іноземними мовами з дитинства було важливим свідченням хороших манер і аристократичного виховання.

Коли в 30-40-х роках XVIII ст. дворянство отримало право навчати дітей до 20 років вдома, у великих містах почали відкриватися іноземні пансіони, утримувачами яких були німці й французи. Іноземна мова (зазвичай французька) входила до складу обов'язкових предметів з 7-річного віку. Вона була і об'єктом вивчення, і мовою викладання й виховання.

Вивчення іноземних мов (французької чи німецької) складало важливий елемент навчання дівчат в умовах приватних пансіонів чи вдома. У першому державному середньому навчально-виховному закладі закритого типу для жінок дворянського стану - Смольному інституті благородних дівчат, заснованому в 1764 р. поблизу Петербургу, іноземні мови поряд з законом божим викладалися, починаючи з самої ранньої вікової групи (6-9 років), і займали центральне місце у навчальному процесі. Більше того, в історико-педагогічній літературі знаходимо свідчення, що іноземною мовою, переважно французькою, здійснювалося викладання цілої низки предметів, зокрема, історії, географії, арифметики [1: 137].

Початок XIX ст. відзначився заснуванням у 1802 році Міністерства народної освіти і розбудовою державної системи шкільних навчальних закладів, до якої увійшли:

- чотирьохкласні гімназії (в кожному губернському місті), догляд за якими мав належати університетові;
- дворічні повітові училища (по одному в кожному губернському і повітовому місті), адміністрування яких покладалося на директора гімназії;
- однорічні приходські (парафіяльні) училища, які відкривалися в кожному приході й підпорядковувалися управителеві відповідного повітового училища.

З усіх вищезазначених навчальних закладів тільки у гімназіях викладалися класичні і нові мови: латинська, німецька, французька. Протягом наступних років у змісті навчальних планів гімназій чітких обрисів набирала схильність до класицизму: посилене

викладання стародавніх мов (латини та грецької) і античної літератури. Поширення класичної освіти в Російській імперії в другій чверті XIX ст. йшло паралельно з посиленням станового характеру середньої школи. Стародавні мови поступово перетворювалися у бар'єр, який перепиняв шлях молоді з непривілейованих суспільних станів до вищої освіти.

Пізніше, у другій половині XIX ст., коли у зв'язку з розвитком буржуазних соціально-економічних умов знання іноземних мов почало розглядатися не просто як знак соціальної приналежності, а як практичні вміння, необхідні для здійснення ділових контактів, постала проблема навчання західноєвропейських мов більш широкого за соціальною приналежністю кола людей. Після прийняття у 1864 р. нового „Статуту гімназій і прогімназій” був започаткований новий тип середнього навчального закладу - реальна гімназія, в якій замість стародавніх мов вивчалися дві нові західноєвропейські мови – німецька й французька. Вивчення німецької мови у гімназіях розпочиналося з 1-го класу (5 годин на тиждень), а французької – з 2-го (4 години на тиждень).

Статутом 1871 р. у чоловічих класичних гімназіях викладання латинської мови запроваджувалося з 1-го класу (8 годин в тиждень), а грецької – з 3-го класу (5 годин на тиждень). Стосовно викладання нових мов було прийняте рішення розпочинати їх вивчення з 2-го, а не з 1-го класу, бо вже в той час вважалося методично невиправданим одночасне введення кількох мов (російської, латинської, французької і німецької), які представляли різні мовні системи. Висловлювалася також думка, що одночасне вивчення двох нових іноземних мов є занадто складним і не дуже доцільним. Тому були гімназії і з однією західноєвропейською мовою, і з двома.

Вимоги реальної освіти і підготовки корисних для суспільства людей, здатних спілкуватися іншими мовами, викликали потребу у розробці нових методів навчання іноземної мови, спрямованих на оволодіння усним мовленням. У цей час європейські вчені-методисти звернули увагу на початковий ступінь оволодіння усним мовленням у тому його аспекті, як він відбувається у дитини, коли вона вчиться розуміти рідну мову на слух, розпізнавати і вірно вимовляти окремі звуки і звукосполучення, а потім відтворювати засвоєний лексичний матеріал і граматичні структури у власному мовленні на повсякденні теми, кількість яких на цьому етапі її життя невелика.

Природний шлях оволодіння дитиною рідною мовою був покладений в основу натурального метода вивчення іноземної мови, на базі якого розвинулася пряміська (натуральна) методика, яка спиралася на пізнавальні особливості, характерні для дитини: інтуїтивне сприйняття мови, опора на органи чуття, розвиток мовної здогадки, індуктивне засвоєння мовного матеріалу тощо. Американський методист Джордж Тікнор ще у 30-ті роки XIX ст. підкреслював, що легше всього навчати мовам дітей. Він вважав, що дитині 6-7 років не потрібно ні словників, ні граматик, а слід читати і перекладати послівно нескладний текст, повторюючи його до того часу, поки дитина не вивчить його на пам'ять. Іншомовні тексти для 6-7 річної дитини повинні, на його думку, відповідати за складністю текстові рідною мовою для 4-5 річних дітей [2: 86-87].

Навчання іноземної мови за пряміською методикою вимагало створення під час занять атмосфери цієї мови. Вважалося, що для хорошого володіння мовою необхідно проникнутися реаліям того життя, яким живе суспільство, мова якого вивчається. Тому для викладання мов у школах кінця XIX-початку XX ст. активно запрошувалися вчителі-носії мови.

Іншим шляхом оволодіння іноземною мовою були поїздки за кордон. Як розповідає академік Л.В.Щерба [3:17], до Першої світової війни у Західній Європі широко практикувався обмін дітьми шкільного віку: при посередництві шкіл чи спеціальних організацій сім'ї згоджувалися на обмін дітьми однакового віку і статі, щоб протягом року вони жили в іншомовній сім'ї та відвідували школу за місцем свого нового проживання.

В Російській імперії на початку XX ст. іноземні мови (стародавні і нові) у початковій школі не викладалися, а в середній школі їх вивчення розпочиналося з 1-го (німецька

мова), 2-го (французька мова), 3-го (латина) класів у класичних гімназіях або 1-го (німецька мова), 2-го (французька або інша мова) класів у реальних училищах [4].

Після революційних подій 1917 р. в Росії та Україні окремі діячі народної освіти були схильні розглядати вивчення іноземних мов як буржуазний пережиток. У пресі почали з'являтися статті, у яких заперечувалася роль іноземних мов у новому суспільстві, доводилася несумісність їх вивчення з принципами нової, трудової школи [5: 164-165]. В результаті викладання іноземних мов або вважалося зовсім необов'язковим, або було зменшене за кількістю навчальних годин. За даними, наведеними відомим вченим-методистом І.В.Рахмановим, у 1925 р. у радянській трудовій школі на вивчення іноземних мов відводилося майже у 8 разів менше годин, ніж їх було у гімназіях 1914 р., причому обов'язковою була лише одна нова іноземна мова, а стародавні мови (латина та грецька) були взагалі виключені з навчального плану [5: 168].

З 1932 р., після прийняття постанови ЦК ВКП(б) „Про навчальні програми і режим у початковій і середній школі”, яка відзначила необхідність забезпечити у середній школі знання однієї іноземної мови, і до 1936 р. вивчення іноземних мов розпочиналося з 4-го класу (тобто у початковій школі вони все ж таки не вивчалися). З 1937р. по 1946р. вивчення іноземних мов у загальноосвітній школі пересунулося ще на рік пізніше - з 5-го класу.

Після закінчення Другої світової війни у Радянському Союзі почали активно розглядатися питання покращення викладання іноземних мов загалом і більш раннього їх вивчення зокрема. У 50-х рр. ХХ ст., коли почали реалізовуватися головні положення постанови Ради Міністрів СРСР 1947 р. „Про покращення викладання іноземних мов у середній школі”, початковий етап вивчення іноземної мови перемістився у 3-й клас (за наявності достатньої кількості вчителів). У загальноосвітніх школах навчання іноземної мови могло запроваджуватися або з 3-го, або з 5-го класу. Почали також відкриватися школи з викладанням ряду предметів іноземною мовою (з вивченням іноземної мови з 2-го класу). Це стало важливою віхою у становленні раннього вивчення іноземних мов у вітчизняній школі. Як свідчить „Систематичний показник статей з методики викладання англійської, іспанської, німецької і французької мов” за період 1958-1961 рр., навчання іноземної мови дітей дошкільного і молодшого шкільного віку викликало велику зацікавленість і досить часто розглядалося на сторінках журналів „Дошкольное воспитание”, „Семья и школа”, „Иностранные языки в школе”, „Советская педагогика” [6:40].

За постановою Ради Міністрів СРСР 1961 р. „Про покращення вивчення іноземних мов”, початковий етап викладання іноземної мови знову повернувся у 5-й клас. Разом з тим цією постановою дозволялося організовувати (з врахуванням побажань батьків) групи для занять іноземною мовою у дитячих садочках і початкових класах загальноосвітніх шкіл, складати програми і розробляти методику викладання іноземних мов у таких групах [7: 13]. В умовах зростання і зміцнення міжнародних зв'язків країни іноземні мови набували важливого практичного значення. Методична наука підтримала ідею запровадження вивчення іноземних мов з дошкільного та молодшого шкільного віку і активно взялася за розробку навчальних програм і методичних посібників (Г.Х.Короглуєв, Р.М.Магдесян, В.П.Немков 1963; В.С.Цетлін 1964; О.С.Ханова 1965). Розпочалися окремі наукові експерименти по навчанню дітей іноземної мови з 6 років (наприклад, у Москві й Московській області).

З 1978 р., відповідно до постанови ЦК КПСС і Ради Міністрів СРСР від 22 грудня 1977 р. „Про подальше вдосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовку їх до праці”, вивчення іноземної мови у школі зміщується на один рік раніше і здійснюється з 4-го по 10-й клас. Крім того, у 70-ті роки зростає кількість шкіл з викладанням ряду предметів іноземною мовою, зокрема, англійською [7:19], і, відповідно, збільшується кількість дітей, які починають її вивчення з більш раннього віку.

Навчання іноземної мови дітей дошкільного (4 років) та молодшого шкільного (6 років) віку знову стало предметом зацікавленої розмови педагогів, психологів, батьків на сторінках вітчизняних періодичних видань, зокрема журналу „Иностранные языки в школе”, з кінця 80-х років XX ст. [8; 9; 10; 11]. Досвід викладання іноземних мов у дитячих садках і початковій школі у 60-х-70-х рр. довів, що систематичне навчання дітей цих вікових груп під час спеціально організованих занять навіть при відсутності іншомовного середовища може давати позитивні результати.

У 1987 р. колегія Міністерства освіти РСФСР прийняла рішення про проведення широкого експерименту з навчання іноземної мови дітей 4-х річного віку, які відвідують дитячий садок, і школярів-шестирічок, які ходять до 1-го класу середньої школи. Експеримент розпочався з вересня 1987 р. у ряді шкіл Москви, Ленінграда, Свердловська і Воронежа. У Москві було організоване вивчення дітьми чотирьох мов: англійської, німецької, французької та іспанської; у Ленінграді та Свердловську – трьох: англійської, німецької, французької; у Воронежі – тільки іспанської мови [9; 10]. Для проведення експерименту були розроблені принципово нові експериментальні посібники і методичні рекомендації. Підготовка вчителів до експерименту проводилася в Інститутах удосконалення вчителів (ІУВ).

Заняття з дітьми-4-річками проводилися щоденно тривалістю 15 хвилин вихователем групи, який мав вищу педагогічну освіту (був випускником інституту чи факультету іноземних мов). Потім протягом усього дня відповідні лексичні одиниці, мовленнєві зразки і ситуації активізувалися в процесі життєдіяльності дітей в ігровій кімнаті, столовій, спальні, в роздягальні чи на прогулянці. В кінці кожної чверті діти демонстрували свої уміння на маленьких концертах, організованих для батьків.

Заняття з дітьми 6-річного віку тривали 35 хв. і проводилися вчителями іноземної мови. Основною метою експерименту був розвиток інтересу до іноземної та рідної мови, навичок міжособистісного спілкування, вмінь самостійно вирішувати елементарні комунікативні задачі іноземною мовою та дослідження взаємодії процесів вивчення рідної та іноземної мов. Матеріал на уроках подавався у вигляді мовних ігор, римівок, пісень, хороводів, віршиків, розмальовок та картинок, у процесі їх використання відбувався багаторазовий повтор і закріплення нової лексики, мовленнєвих зразків, фонетичних та граматичних елементів.

Експеримент показав, що діти не втомлюються від уроків, переважна більшість учнів засвоюють запропонований матеріал, розуміють інструкції вчителя і можуть говорити на елементарні теми. Крім того батьки повідомляли, що діти продовжують мовні ігри дома зі своїми іграшками, що засвідчувало зростання інтересу дітей цього віку до вивчення мови. [9; 11].

Проте результати експерименту ще не давали однозначної позитивної відповіді на питання про доцільність широкого запровадження раннього навчання іноземних мов. У ході дискусії, яка розгорнулася в 1988 р. на сторінках журналу „Иностранные языки в школе” [11], зіштовхнулися дві протилежні точки зору. Одна з них полягала в тому, що вирішення проблеми підвищення ефективності навчання іноземної мови повинне вирішуватися не шляхом впровадження раннього її вивчення, у готовності дітей до якого висловлювався серйозний сумнів, а через покращення умов навчання (зокрема, збільшення кількості годин) на середньому і старшому ступенях загальноосвітньої школи. Учасники дискусії з протилежною точкою зору наводили вагомі соціально-історичні, загальнопедагогічні, психологічні, методичні аргументи й результати проведених експериментів у країні і за кордоном на користь продовження дослідження проблеми, пошуку змістовних і організаційних форм її вирішення.

Закінчення дискусії відбувалося вже в умовах розвитку національних шкіл окремих незалежних держав, які утворилися в результаті розпаду Радянського Союзу. В Україні початок 90-х років XX ст. став перехідним періодом у процесі масового запровадження іноземних мов у початкових класах загальноосвітніх шкіл. Видана в 1995 р.

Міністерством освіти програма пропонувала включення цього навчального предмету до базового навчального плану з 1-го або 2-го класу. При цьому перший рік навчання розглядався як спеціальний пропедевтичний курс, протягом якого в учнів формувалися первинні мовні навички та мовленнєві вміння. А шкільна програма 2001 року, складена в контексті вимог реформування середньої освіти з врахуванням Рекомендацій ради Європи з мовної освіти, декларує офіційний курс на впровадження 11-річного терміну вивчення першої іноземної мови з 2-го по 12 класи.

У Європі раннє навчання дітей іноземної мови також пройшло складний еволюційний шлях. До XVIII ст. формальна освіта, яка надавалася у європейських шкільних закладах складалася майже виключно з вивчення іноземних мов, головним чином латинської мови і головним чином у навчальних закладах для хлопців віком 8-14 років. В Англії, наприклад, для цієї мети були засновані так звані „граматичні школи”. У деяких з цих шкіл вивчення латинської граматики було єдиним заняттям протягом 6 днів щотижня впродовж 6 років. Крім латини, вивчалася французька мова. З кінця XVI ст. у Європі стосовно вивчення іноземних мов почала поширюватися ідея, що навчання граматики латинської мови дітей молодшого шкільного віку йтиме швидше, якщо воно буде спиратися на знання дітьми граматики рідної мови (Richard Mulcaster 1582; Wolfgang Ratke 1626; Jan Amos Comenius 1630; John Locke 1693 ; Jean-Jacques Rousseau 1762 et al.).

У період реформаційних змін у шкільній європейській освіті XIX ст. панівну позицію зайняла думка, що знання іноземних мов (особливо стародавніх) не відповідає потребам масової початкової школи і тому вивчення цього навчального предмета має бути перенесене до середньої ланки шкільної освіти. Як результат, традиційна форма навчання з вивченням іноземних мов з 8 років продовжила своє існування у приватних і елітних (наприклад, англійські ‘public schools’) навчальних закладах, а реформовані громадські школи пропонували початок вивчення іноземної мови у середній школі. Коли у 1916 р. на урядовому засіданні, ініційованому британською Радою освіти (попередником теперішнього Міністерства освіти), розглядалося питання про майбутнє іноземних мов у державній освітній політиці, більшістю було прийняте рішення про те, що „в даних умовах не є бажаним введення сучасних мов у переважну більшість початкових шкіл” [12 : 295 - 296]. Вивчення іноземної мови (французької) було відкладене до 12-річного віку.

Після Другої світової війни на розвиток у європейських країнах ідеї раннього навчання іноземної мови відчутно вплинули, як вважають деякі дослідники [13], результати експериментів з раннього вивчення французької, іспанської, німецької мов у Сполучених Штатах. Потреба у таких експериментах виникла вже давно у зв’язку з мультинаціональним характером населення країни. Поштовхом до експериментування стали нові дослідження у психології (W. Penfield 1953), які доводили, що діти молодшого шкільного віку є цілком придатними для успішного засвоєння іноземної мови, оскільки їх органи сприйняття є достатньо гнучкими, щоб задовольнити вимоги формування нових мовленнєвих умінь.

В американських початкових школах була апробована програма під назвою FLES (Foreign Language in Elementary Schools), яка успішно тривала до середини 60-х років. Проте, як показала практика, молодші школярі, хоча і вчилися порівняно добре, засвоювали нову іноземну мову повільно. Діти, які починали вивчення мови пізніше, швидко їх наздоганяли.

У 1961-1962 рр. у Великій Британії (Лідс) також був проведений експеримент по навчанню французької мови дітей початкової школи, який переріс у пілотування фінансованого державою проекту з навчання французької мови у значній кількості початкових шкіл Англії й Уельсу. До середини 60-х рр. цей проект перетворився у мультимільйонну за кошторисом програму, яка, крім усього іншого, передбачала випуск аудіо-візуальних курсів для вивчення не тільки французької мови у початковій і середній ланках шкільної освіти, а й для засвоєння у середній школі німецької, іспанської і російської мов. Успіхи учнів, які вивчали іноземну мову у початковій школі у віці 8-11

років, порівнювалися з успіхами контрольної групи дітей, які розпочали вивчення мови з 11 років.

Через 10 років термін дії проекту закінчився. Різні дослідники розставляють у його оцінці різні акценти. Одні (A.P.R.Howatt 1994) задовольняються офіційними висновками, які засвідчили, що кількість часу і зусиль, що пішли на навчання французької мови дітей з 8-річного віку, не відповідав досягнутому рівню володіння мовою. Інші (Brewster J., Ellis G., Girard D. 1992) підкреслюють, що статистичні данні показали краще розвинуті в дітей експериментальної групи усні рецептивні і продуктивні вміння. Ця група також показала більш позитивне ставлення до іноземної мови і французької культури.

У будь-якому разі, французька мова не стала складовою навчального плану початкової школи, як на це сподівалися засновники проекту. Як зазначає A.P.R.Howatt, якщо американська програма FLES, британський проект раннього навчання французької мови та інші подібні заходи 60-х років XX ст. щось і доводили, то це головним чином те, що, якщо у маленьких дітей і є особлива здатність до засвоєння мови, то в умовах тогочасної типової школи вони не змогли її проявити [12: 295 - 298].

Проте європейська спільнота продовжувала розробляти шляхи поширення двомовності. Зокрема, в резолюції Ради Європи, прийнятій в 1969 р., рекомендувалося, щоб по можливості у 21 країні-учасниці (в тому числі Австрії, Данії, Іспанії, Франції, Угорщині, Ірландії, Італії, Голландії, Польщі, Західній Німеччині, Великій Британії, СРСР) було запроваджене в школах вивчення хоча б однієї європейської мови, починаючи з 10-річного віку [13: 16].

Суттєві зміни, які відбулися з того часу у можливостях використання іноземних мов і їх значенні в житті людини, не змогли не торкнутися проблем навчання дітей іноземної мови. Однією з таких змін стало розширення білінгвальних освітніх програм у багатьох країнах, наприклад Великій Британії та країнах Північної Америки. Подібна програма була запроваджена у 80-х роках у Канаді, де було організоване використання дітьми другої мови у шкільному оточенні протягом певної частини дня чи протягом певного встановленого часу. Метою програми було довести, що найбільш успішний контекст для вивчення другої мови створюють ситуації природного використання іноземної мови для вирішення комунікативних задач, у яких ця мова виступає засобом спілкування.

З утвердженням у сучасній методиці навчання іноземної мови комунікативних цілей прихильники раннього вивчення іноземної мови отримали, так би мовити, друге дихання. Останнє десятиріччя XX століття принесло багато розробок у галузі навчання дітей 5-11 років. Як повідомляє працівник Центру досліджень педагогіки вивчення другої та іноземної мови при університеті в Ноттінгемі (Велика Британія) Gail Ellis на сайті Британської Ради (www.britcoun.org/english), у цей період реалізувалися великі проекти по підготовці вчителів англійської мови для початкової школи у сільських районах південної Африки (PETRA) та навчання англійської мови у початкових школах Шрі Ланки (PELP).

Інші країни Азії, наприклад, Тайвань і В'єтнам також швидкими темпами розширюють мережу навчання іноземної мови у початковій ланці шкільної освіти. У великих містах Індонезії викладання молодшим школярам англійської мови як іноземної стає звичною справою. Правда, виникають питання щодо його ефективності, бо бракує багатьох зовнішніх чинників: вчителів, підручників, досвіду роботи з дітьми такого віку, англomовного оточення тощо.

В Європі впродовж останніх років спостерігається справжній ресурсний бум матеріалів і практичних рекомендацій для навчання іноземної мови дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Провідні видавництва Великої Британії пропонують сьогодні на ринку матеріалів для раннього навчання англійської мови понад 20 назв навчально-методичних комплексів (НМК). Каталог англomовних навчальних матеріалів 'The Keltic Guide to ELT Materials 2000' нараховує, наприклад, понад 40 підручників для дітей. Широко організовуються навчальні курси для вчителів, обговорюються теоретичні і практичні питання навчання іноземної мови дітей раннього віку.

В Італії навчання іноземної мови у початковій школі стало обов'язковим з вересня 1992 р. [14]. Воно розпочинається з 3-го класу (з 8-річними дітьми). До складу іноземних мов, які вивчаються, входять англійська, французька, німецька, іспанська. З моменту запровадження раннього навчання іноземної мови його проводили звичайні вчителі початкових класів, які успішно пройшли відбіркове мовне тестування і прослухали 100-годинний методичний курс INSET.

У Польщі перші кроки для вирішення питання про необхідність більш раннього навчання іноземної мови у школі були зроблені у вересні 1999 р., коли у контексті освітньої реформи було запроваджене обов'язкове вивчення іноземних мов з 4-го класу (10 років). Очікується, що у недалекому майбутньому цей віковий поріг буде знижено до 1-го класу (7 років). Проте, у зв'язку з цим передбачається ціла низка проблем, які польським освітянам ще слід вирішити, оскільки у польській початковій школі, як і в багатьох інших країнах, перші три роки навчання з дітьми працюють не вчителі-предметники, а один учитель, який викладає усю навчальну програму. Підготовка таких учителів, які могли б викладати іноземну мову у початковій школі, у Польщі тільки розпочинається [15].

Світовий досвід запровадження раннього навчання іноземної мови виявив одну дуже важливу проблему, а саме: необхідність координації змісту і процесу роботи у початковій і середній школі, щоб набуте дітьми за перші роки вивчення іноземної мови було вміло використане і розвинуте на наступному етапі шкільної освіти. В Україні ця проблема вирішується шляхом розробки навчальної програми, яка інтегрує початкову, середню та старшу школи і ставить на меті цілісний, холістичний процес розвитку особистості учня з врахуванням психофізіологічних особливостей різних вікових груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. XVIIIв. – первая половина XIX в. Отв. ред. М.Ф.Шаббаева. – М.: Педагогика, 1973. – 608 с.
2. Раушенбах В.Э. Краткий обзор основных методов преподавания иностранных языков с I по XX век. – М.: Высшая школа, 1971. – 112 с.
3. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе. Общ. вопросы методики. – М.-Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1947. – 96 с.
4. Константинов Н.А. Очерки по истории средней школы. – М.: Учпедгиз, 1947. – 247 с.
5. Рахманов И.В. Очерк по истории методики преподавания новых западноевропейских иностранных языков. – М.: Учпедгиз, 1947. – 196 с.
6. Методика преподавания иностранных языков. Систематический указатель статей по методике преподавания английского, испанского, немецкого и французского языков (1958-1961) / Сост. А.Г.Симонова и др. – М.: Отдел изданий ВГБИЛ, 1963. – 149 с.
7. Рогова Г.В., Верещагина И.Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
8. Леонтьев А.А. Психологические предпосылки раннего овладения иностранным языком // Иностранные языки в школе. – 1985. - №5
9. Иностранный язык для самых маленьких: вчера, сегодня, завтра // Иностранные языки в школе. – 1987. - №6. – С.20-26
10. Первые шаги эксперимента // Иностранные языки в школе. – 1988. - №4. – С.10-12
11. Первые итоги эксперимента // Иностранные языки в школе. – 1988. - №5. – С.7-10
12. Howatt A.P.R. Teaching languages to young learners: patterns of history: Teaching English to Children. From Practice to Principle. Edited by Chr. Brumfit. J. Moon and R. Tongue. – Nelson, 1994. – P.289- 301
13. Brewster J., Ellis G., Girard D. The Primary English Teacher's Guide. – Penguin Books Ltd, 1992. – 229 pp.
14. Lucietto, S. Teaching English to Young Learners: the Italian Way to Teacher Training // IATEFL SIG Newsletter. - # 11, March 1993

15. D. Pawelec. Teaching English to Young Learners in Poland. - www.britcoun.org/english